НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Сітак Ірина Леонідівна

УДК 621:005.936.3

ДИСЕРТАЦІЯ

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)
07 – управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.Л. Сітак
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник : Міщенко Володимир Акимович,
доктор економічних наук, професор

Ідентичність до змісту інших примірників дисертації засвідчую
Вчений секретар спеціалізованої вченої ради Д64.050.02
Стригуль Л.С.
18.11.2020

Харків – 2021

АНОТАЦІЯ

Сітак І. Л. Управління економічною стійкістю підприємства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, 2021.

Дисертацію присвячено аналізу, розробці і науковому обґрунтуванню теоретичних і науково-методичних підходів щодо управління економічною стійкістю підприємств.

Обгрунтовано сутність дефініції «економічна стійкість», яке враховує особливості функціонування підприємств у динамічних умовах зміни зовнішнього оточення і визначена мета забезпечення економічної стійкості. Визначено основні відмінні риси економічної стійкості як об'єкту управління. Встановлено основні складові процесу управління економічною стійкістю: внутрішні складові й зовнішні чинники впливу, що можуть бути прогнозовані при проведенні зовнішнього моніторингу; виробнича, фінансова, соціальна та інноваційна складова діяльності підприємства; адаптація та гнучкість задля можливості підприємства мати здатність до реагування на слабкі сигнали мінливого середовища. Розглянуто існуючі підходи до управління економічною стійкістю, її класифікації, оцінки і аналізу, з урахуванням особливостей функціонування підприємств машинобудування.

Дослідження існуючих методів та підходів забезпечення стійкості промислових підприємств довело, що найбільш перспективним є підхід до формування стійкості підприємства на основі виробничої, фінансової, соціальної, маркетингової та управлінської складових, які дають змогу враховувати основні зміни, що відбуваються в процесі діяльності підприємства.

Для прийняття рішень на основі системного і комплексного підходу забезпечення економічної стійкості розроблено елементи системи управління економічною стійкістю підприємства, що дозволяють сформувати базу даних, котра сприяє прийняттю ефективних управлінських рішень щодо реалізації стратегічних і тактичних цілей підприємства в умовах невизначеності зовнішнього середовища. Визначено фактори ефективної реалізації системи управління стійкістю.

Розроблено методичний підхід до прийняття управлінських рішень щодо вибору стратегій забезпечення економічної стійкості, який базується на системному підході та дозволяє всебічно розглядати поточну і перспективну управлінську діяльність підприємства на основі різних внутрішніх факторів, а також враховувати зміну очікувань з боку інститутів фінансового ринку стосовно подальших перспектив фінансової та економічної стійкості досліджуваного підприємства.

Обґрунтовано використання збалансованої системи показників для інтегральної оцінки економічної стійкості, що надає можливість відстежувати зміни в проміжних і кінцевих результатах діяльності, встановлювати і корегувати цілі, визначати напрям і зміст дій, спрямованих на забезпечення належного рівня економічної стійкості підприємства.

Розроблено матричний підхід до обґрунтування управлінських рішень стосовно забезпечення стійкості машинобудівного підприємства. Встановлено джерела інформаційних потоків, котрі дають змогу побудувати діючу систему управління стійкістю відповідно до запропонованого матричного підходу та завчасно приймати рішення як на оперативному так і на стратегічному рівнях управління.

Досліджено підходи щодо прийняття рішень у сфері управління економічною стійкістю машинобудівних підприємств і запропоновано систему раннього попередження та реагування, котра базується на проведені перманентного моніторингу показників економічної стійкості підприємства. Дану систему запропоновано впровадити до завдань служби контролінгу або

департаменту стратегічного розвитку на підприємствах досліджуваного комплексу, які одночасно з виконанням традиційних функцій повинні займатися питаннями управління економічною стійкістю підприємства, проведенням внутрішнього моніторингу та модифікацією організаційно-інформаційного забезпечення розрахунку запропонованих показників економічної стійкості. Запропонована система доповнює вдосконалені організаційні засади управління економічною стійкістю машинобудівних підприємств та забезпечує обґрунтованість, релевантність та ефективність рішень.

Ключові слова: економічна стійкість, стратегічне управління, збалансована система показників, система раннього попередження та реагування на появу кризових явищ, управління економічною стійкістю, машинобудування.

Список публікацій здобувача

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Публікації у фахових виданнях, включениих до міжнародних наукометричних баз

1. Сітак І. Л. Сучасні методи визначення стійкості підприємства / В. А. Міщенко, Д. В. Коробков, І. Л. Сітак // Бізнес Інформ. – Харків : ВД «ІНЖЕК». – 2012. – №9. – С. 92-98.

З*добувачем проаналізовано методи визначення стійкості підприємства.*

2. Сітак І. Л. Система раннього попередження та реагування як засіб забезпечення стійкості підприємства / І. Л. Сітак, І. М. Мурашко // Приазовський економічний вісник. – Запоріжжя, 2019. – № 2(13). – С. 172-179. – Режим доступу : http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/2_13_uk/29.pdf

Здобувачем визначено критерії побудови системи раннього попередження та реагування для забезпечення економічної стійкості

3. Sitak I. L. Theoretical bases of providing the economic sustainability of the enterprise / V. A. Mishchenko, M. M. Shevchenko, I. L. Sitak, K. V. Oryekhova, S. V. Yavorsky // Financial and credit activity : problems of theory and practice Collection of scientific papers. – 2019. – №3 (30). – P. 121-127. – Режим доступу: DOI: 10.18371/fcaptp.v3i30.179521

Здобувачем проведено аналіз теоретичних підходів до визначення поняття «економічна стійкість».

Публікації у наукових фахових виданнях України

4. Сітак І. Л. Особенности развития предприятия как социально-экономической системы / І. Л. Сітак // Науковий вісник Буковинської держаної фінансової академії: збірник наукових праць. Економічні науки. – Чернівці : Технодрук. – 2009. – Вип. 3 (16). – С. 278-282.

5. Сітак І. Л. Оцінка фінансового стану підприємства за допомогою інтегрального показника / Д. В. Коробков, О. В. Мозенков, В. А. Міщенко, І. Л. Сітак // Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки) : збірник наукових праць – Харків : НТУ «ХПІ». – 2009. – № 35-2. – С. 86-91.

Здобувачем обгрунтовано підхід до розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості.

6. Ситак И. Л. Методический подход к определению финансовой устойчивости предприятия на основе движения денежных потоков / А. И. Сахошко, Д. В. Коробков, В. А. Мищенко, И. Л. Ситак // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки. – Полтава : ПДАА. – 2011. – Вип. 3. – Т.2. – С. 245-250.

Здобувачем проведено аналіз впливу грошових потоків на економічну стійкість підприємства.

7. Сітак І. Л. Механізм забезпечення економічної стійкості підприємств / І. Л. Сітак // Збірник наукових праць. Луцький національний

технічний університет. Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. – Луцьк, 2012. – Вип. 9(33). – С. 295-301.

8. Сітак І. Л. Визначення індикатора стійкості підприємства / В. А. Міщенко, Д. В. Коробков, І. Л. Сітак, Р. О. Рильцев // Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки) : збірник наукових праць – Харків : НТУ «ХПІ». – 2012.– № 45 (951). – С. 159-165.

Здобувачем визначено складові стійкості підприємства, що найбіль характеризують економічну стійкість підприємства.

9. Сітак І. Л. Діагностика фінансової стійкості підприємства на основі руху грошових потоків / І. Л. Сітак, І. М. Мурашко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – Запоріжжя, 2019. – № 2(107). – С. 121-126. – Режим доступу http://www.econom.stateandregions.zp.ua/ journal/2019 /2_2019/23.pdf

Здобувачем розроблено коефіцієнт стійкості на основі грошових потоків

Публікації у зарубіжних наукових виданнях

10. Sitak I. L. Features of information support of enterprise economic sustainability management / V. A. Mishchenko, I. L. Sitak // The European Journal of Economics and Management Sciences. – Vienna : Premier Publishing s.r.o. – 2020. – № 3. – P 42-45

Здобувачем сформовано перелік вимог до інформаційного забезпечення управління економічною стійкістю підприємств

11. Sitak I. L. Features of the development of the machine-building complex of Ukraine / V. A. Mishchenko, I. L. Sitak // Colloquium-journal. – Warszawa, Polska, 2020. – №27 (79). Część 1. – P. 18-21.

Здобувачем проаналізовано сучасний стан машинобудування України

Публікації в інших наукових виданнях

12. Сітак І. Л. Управління економічною стійкістю в системі стратегічного управління / І. Л. Сітак // Теоретичні та прикладні аспекти

підвищення конкурентоспроможності підприємств: колективна монографія у 4т. / за ред. О.А. Паршиной. – Дніпропетровськ : «Герда». – 2013. – Т. 3. – 365 с. – С. 302-309

13. Сітак І. Л. Інформаційне забезпечення стратегічного управління економічною стійкістю підприємства / І. Л. Сітак // Проблеми та тенденції формування соціально-інноваційної політики сталого розвитку держави, регіонів, підприємств: колективна монографія /під заг ред. К.Ф. Ковальчука. – Павлоград : АРТ СИНТЕЗ-Т. – 2014. – 352 с. – С. 162-180

Публікації у матеріалах конференцій

14. Сітак І. Л. Підприємство як економічна система в стані стійкого розвитку / І. Л. Сітак // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації», (Тернопіль, 9 - 10 грудня 2010 р.). – Тернопіль: Крок. – 2010. – Ч. 2. – С. 192-193.

15. Сітак І. Л. Механізм управління стійким розвитком підприємства / І. Л. Сітак // Матеріали доповідей учасників четвертої міжрегіональної науково-практичної конференції «Проблеми економіки та управління у промислових регіонах», (Запоріжжя, 27 - 28 травня 2011 р.). – Запоріжжя : ЗНТУ. – 2011. – С. 197-199.

16. Сітак І. Л. Забезпечення стратегічної стійкості підприємства / І. Л. Сітак // Матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів «Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України», (Луцьк, 17 – 18 листопада 2011 р.). – Луцьк : ПФ «Смарагд». – 2011. – С. 116-118.

17. Сітак І. Л. Індикатори визначення стійкості підприємства / І. Л. Сітак // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств», (Харків, 24-25 жовтня 2012 р.). – Харків : НТУ «ХПІ». – 2012. – С. 111-112.

18. Сітак І. Л. Особливості застосування збалансованої системи показників на підприємствах України / І. Л. Сітак // Тези доповідей XX Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я», (Харків, 15-17 жовтня 2014 р.) / за ред. проф. Товажнянського Л.Л. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2014. – Ч. IV. – С. 200.

19. Сітак І. Л. Стратегічний підхід до забезпечення економічної стійкості підприємства / І. Л. Сітак // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Підприємництво, цифрові інновації, фінанси: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку», (Львів, 26 жовтня 2019 р.). – Львів : ЛЕФ. – 2019. – С. 87-90.

20. Сітак І. Л. Алгоритм проведення контролінгу економічної стійкості підприємства / І. Л. Сітак // Матеріали XV-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів», (Харків, 4-6 грудня 2019 р.). – Харків : НТУ «ХПІ». – 2019. – С. 139-141.

21. Сітак І. Л. Проблеми та перспективи впровадження контролінгу на підприємствах України / І. Л. Сітак // Abstracts of XII International scientific and practical conference «Impact of modernity on science and practice», (Edmonton, Canada, 13-14 april 2020). – Edmonton, 2020. – P. 600-603. – Режим доступу до матеріалів : https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2020/04/XII-Conference-13-14-Edmonton-Canada.pdf

SUMMARY

Sitak I. L. Management of the economic resilience of the enterprise. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript..

The dissertation for the candidate of economic sciences degree in a specialty 08.00.04 - economics and management of the enterprises (on kinds of economic activity). – National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv, 2021.

The dissertation is devoted to the analysis, development and scientific substantiation of theoretical and scientific-methodical approaches to the management of economic resilience of enterprises.

The essence of the definition of "economic resilience" is substantiated, which takes into account the peculiarities of the functioning of enterprises in the dynamic conditions of the changing external environment, and the purpose of ensuring economic stability is defined. The main distinguishing features of economic resilience as an object of management are identified. The main components of the process of economic resilience management are established: internal components and external factors of influence that can be predicted during external monitoring; production, financial, social and innovative components of the enterprise; adaptation and flexibility for the enterprise to be able to respond to weak signals of a changing environment. The study of existing approaches to the management of economic resilience, its classification, the assessment and the analysis, that takes into account the machinery enterprises peculiarities is carried out.

The study of existing methods and approaches to ensuring the resilience of industrial enterprises has shown that the most promising is the approach to the formation of enterprise stability on the basis of production, financial, social, marketing and management components that allow taking into account major changes in the enterprise operations.

To make decisions based on a systematic and integrated approach to economic resilience, elements of the enterprise economic resilience management system have been developed to form a database that facilitates effective management decisions to implement strategic and tactical goals of the enterprise in an uncertain environment. The factors of effective implementation of the resilience management system are determined.

A methodical approach to management decisions on the choice of strategies for securing economic stability, which is based on a systematic approach and allows to comprehensively consider the current and future management of the

enterprise based on various internal factors, as well as to take into account changes in expectations of financial market institutions regarding the future financial and economic stability of the studied enterprise.

The use of a balanced system of indicators for integrated assessment of economic resilience is justified, which allows to track changes in intermediate and final results, set and adjust goals, determine the direction and content of actions to ensure the appropriate level of economic resilience.

A matrix approach to managerial decisions' support to ensure the resilience of the machinery enterprise has been developed. Sources of information flows have been identified, which allow to build an operating resilience management system in accordance with the proposed matrix approach and make early decisions at both operational and strategic levels of management.

Approaches to decision-making in the field of economic resilience management of machinery enterprises are investigated and the system of early warning and reaction which is based on carrying out permanent monitoring of economic stability indicators of the enterprise is offered. It is proposed to introduce this system to the tasks of the controlling service or the department of strategic development at the enterprises of the studied complex, which simultaneously with the traditional functions should deal with the management of economic resilience of the enterprise, internal monitoring and modification of organizational and information support. The proposed system complements the improved organizational principles of managing the economic resilience of machinery enterprises and ensures the validity, relevance and effectiveness of decisions.

Keywords: economic resilience, strategic management, balanced scorecard, the system of early warning and response to the emergence of crisis signals, management of economic resilience, machinery manufacturing.

ЗМІСТ

стор.

ВСТУП …… 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА ... 10

1.1 Економічна стійкість підприємства у ринковому середовищі …… 10

1.2 Роль життєвого циклу підприємства при оцінці стійкості підприємства ……... 30

1.3 Зміст і види управління економічною стійкістю підприємства ….. 41

Висновки до розділу 1 …….. 69

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ . 71

2.1 Аналіз сучасного стану підприємств машинобудування …… 71

2.2 Традиційні підходи до оцінки економічної стійкості підприємств 87

2.3 Методичний підхід до експрес-оцінки економічної стійкості підприємства …….. 106

Висновки до розділу 2 …….. 121

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА ……. 124

3.1 Проблеми та шляхи підвищення економічної стійкості підприємств ……... 124

3.2 Теоретико-методичні засади стратегічного управління економічною стійкістю підприємства …… 139

3.3 Інформаційне та організаційно-управлінське забезпечення економічної стійкості підприємства ……. 161

Висновки до розділу 3 ……. 190

ВИСНОВКИ ……. 192

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …… 196

ДОДАТКИ …… 218